

Nis Lildholdt, krigsfange i Rusland

Nis Lildholdt, Nørby, født d. 13.8.1895, død d. 19.6.1979.

Nis Lildholdt, Nørby, døde pludselig den 19. juni i år på »Nørbykro«. Et årstid før fortæller han i en båndoptagelse om noget af det han har oplevet i 1. verdenskrig ved fronter og i russisk fangenskab, et tidsrum på 6 år:

Jeg var nr. 5 i en stor børneskare på gården i Nørby. Der var ganske sikkert et bestemt mønster for vor opdragelse og uddannelse. Vort hjem var dansk, men vor skole i Løjt hos Todsens m.fl. var tysk, med enkelte timer religion på dansk. Skolen sluttede ved min konfirmation den 9. april 1911 ved pastor Popp.

Ifølge førnævnte mønster var jeg så hjemme ved landbruget i 2 år. Det var en spændende tid, for der var så meget vi danske knægte ikke måtte deltage i. Vi skulle være fyldt 18 år for at kunne deltage i ungdomsarbejde, og gendarmerne var meget strenge. Min gode ven, Mathæus Ottsen, som var i lære på mejeriet, kan bedst fortælle om, hvor spændende det ofte var.

Den 1. november 1913 var det min tur til at komme ud at tjene, og det blev hos Hans Jensen på Tornumgaard. Det var en herlig plads, og jeg mødte ofte bekendte der, især fra Fasbro.

Men så brød verdenskrigen ud 1. august 1914. Samme måned fyldte jeg 19 år, og måtte kort efter på session. Jeg blev taget til infanteriet. Fra Tornumgaard var vi efter krigsudbruddet ofte på cykletur til Ribe, hvor vi bl.a. så Domkirken. Vi, der kunne vente en snarlig indkaldelse, snakkede da om at forblive i Ribe på en sådan tur. Men . . . bagefter er man klog nok. Der var også mange, der mente at krigen nok ikke ville vare så længe.

Den 1. november 1914 kom jeg hjem igen, og en kedelig tid be-

Nis og Falle Lildholdt fotograferet dagen før afrejsen 1915

gyndte. Min bror Mads og mange andre gode bekendte var allerede ved fronterne, og der var også faldne og savnede.

Først den 15. maj 1915 kom posten med min indkaldelse. Min søster Ida gik med stigende spænding posten i møde hver dag. Samme dags aften skulle jeg møde i Flensborg. Det kunne slet ikke lade sig gøre, hvorfor min far kørte op til byforstander Jürgensen i Løjt og fik skam udsættelse til næste dag. Da jeg og min yngre bror Falle ikke, som mine ældre søskende, var blevet fotograferet endnu, skulle vi to hurtigst til Aabenraa og få lavet et billede. Næste dag, da jeg havde taget afsked med alle, blev jeg kørt til Aabenraa. Over Flensborg rejste vi til Rendsborg. Vi var da 14 mand og deriblandt kun 2 fra Løjt, murer Jørgensen fra »æ Vestemark« og jeg selv.

Efter 2 måneders streng uddannelse blev vi sat i toget. Vi kom til Vogeserfronten, til Calmar. Til fods gik det ind i dalene og næste dag mødte vi krigen med granatild og sammenskudte landsbyer. Vi lærte hurtigt at søge dækning. Jeg kan og vil heller ikke fortælle om alt det grusomme man så ofte var vidne til. Kammerater der pludselig blev ramt eller blev begravet i den hule de havde søgt tilflugt i. I begyndelsen forsøgte vi at hjælpe hvor sådant var sket, men det var håbløst i bjergene. Alle bevægelser foregik om natten, og det er hændt, at vi

næste dag lå så tæt ved fjenden, at der kunne være kastet håndgrana-
ter. Jeg har dog ikke oplevet, at nogen gjorde det. Artilleri-ilden var
det farligste.

Om min første jul ved fronten i 1915 vil jeg gerne fortælle. Vi
lå da i ro bag fronten i en skole med rigtige senge. Der var pakker
og post hjemme fra, og vi spiste rigtig julesteg, fik tobak, chokolade
og snaps. Men ved tolvtiden blæste trompeterne alarm. Alle måtte
hurtig i fuld udrustning og ud i nogle gamle lastbiler, som førte os
ud i stillinger, hvor der blev skudt fra alle sider og kanter.

Fra Vogeserfronten endnu en særlig oplevelse, et møde med min
bror Mads. Han var Ratzeburger Jæger. Det var den 2. marts 1916.
Fronten var stivnet. Alt var skudt sønder og sammen. Skove, byer,
broer, der var kun nedgravede stillinger. Så blev der fortalt, at de
Ratzeburger Jægere lå ganske nær. Jeg og et par kammerater listede
os derover, og minsandten om jeg ikke traf Mads. Jægerne havde en
god kantine, hvor vi forsynede os med tobak og chokolade, inden vi
listede tilbage. Fra Vogeserfronten var jeg hjemme på orlov i fuld
udrustning, skarpe patroner, lidt utøj m.m. Fælle var da flygtet over
grænsen til Danmark. Jeg tænkte alvorligt på at gå samme vej, men
de fleste rådede mig fra det, især fordi jeg var på orlov i fuld udrust-
ning. Andreas Andresen fra Løjt var på flugt bleven beskudt og fanget.

Jeg rejste igen, kom til Østfronten. Den 7. januar 1917 blev min
deling i sne og tåge omringet af russerne. Vi var ca. 100 mand. Det
første de gjorde var, at rive pikkelhuen af og kaste den langt bort i
sneen. Derefter blev vi stillet på række og så tog de alt: ure, penge,
knive. Mit konfirmationsur fra Bedstefar røg ved den lejlighed, men
min pung fik de ikke. Jeg havde fået den kastet om på ryggen. Jeg
havde også gemt min hue godt. Mange måtte i vinterkulden gå videre
uden noget på hovedet. Til fods gik det videre under streng bevogt-
ning. Det gjaldt om at gøre sig så ubemærket som mulig. De trætte og
svagelige fik pisk. Sådan gik vi en halv snes dage langs med bjergene
i Bukovina.

I byen Chernovitz fik vi kvarter i et gammelt hotel. En del af be-
folkningen her var tysksindede og de kom straks med mad og tøj til
os. Desværre for os, blev de jaget bort af russerne. Men om natten

Foto taget 14 dage senere. Nis Lildholdt til højre sammen med murer Paul Jørgensen fra Vestermark. »Billedet er jo ikke blevet så godt, vi står jo helt forkert«, skriver han bag på kortet.

kom de igen og kunne da frit komme ind til os med deres mad og tøj. Der er ingen tvivl om, at vagt-mandskabet var blevet bestukket. Efter et par dage gik marchen videre til en jernbanestation. Her blev vi stuvet ind i godsvogne som sild i en tønne. Vi holdt ofte flere dage på en station, men det var kun godt, for her kunne vi få varmt vand til en meget tiltrængt rengøring af tøj og person. Desværre var mange bleven syge og vi fik kun brød og vand. Vi kom så til en lejr i byen

Penza. Vi var nået hen i marts måned 1917 og vejret var vinterligt med sne og frost i et trøstesløst steppelandskab i retning Moskva.

Men tænk så bare. I denne lejr kom der en deling fra Svensk Røde-Kors og de talte svensk. Vi var da ca. 200 mand, mest østrigere, ungare, bayere, en del polakker og kun os to, Jørgensen fra Gånsager og mig fra Nordslesvig. Af svenskerne fik alle hver et tæppe, undertøj og strømper, og de der gik barfodede fik nye sko. Efter nogle dage gik det videre med tog over steppen østpå. Vi troede det gik til Sibirien. I byen Saratov kom vi atter i en fangelejr. Husk på mange var syge af diarré, lungebetændelse og andet med høj feber. Vi måtte også gå ind i byen, hvor der kunne købes brød og kage. Pengene hertil tjente vi ved at skovle sne af de flade tage. Men det var så koldt, at vi kun kunne være på tagene 10 minutter af gangen. Men så igen videre med toget, og efter nogle dages forløb kunne vi af landskabet se at det måtte gå syd på. Vi kunne se den bare jord mange steder og solen kom til tider frem. Næste ophold var i en stor samlingslejr. Revolutionen var vist begyndt, thi mange soldater havde røde armbind på. Områdets bønder var mødt frem, og de måtte tage så mange af os, som de havde brug for. Jeg var med iblandt 20, som en bondemand kørte af med til sin landsby. Efter at alle var fordelt, tog han mig med hjem. Vi kunne jo ikke snakke sammen, men først skulle vi have noget at spise. En gang suppe og kød og stærk te. Jeg følte mig helt fornyet. Så skulle vi til arbejdet. Han stod op, tog en stor kniv og strøg den mod struben. Jeg blev virkelig bange, for hvad skulle der nu ske? Han vinkede og jeg listede forsigtig efter. Men da vi kom ud i en indhegning med svin, blev jeg klar over at der skulle slagtes. Jeg hjalp med at fange og holde et svin. Han skar halsen over, og da blodet var løbet af, blev hår og børster svedet af i et bål. Han var en stor og stærk russer og meget dygtig til alt.

Sin egentlige ejendom havde han her inde i landsbyen, men jeg skulle ud på stepperne, hvor han havde 1000 får og 100 kreaturer gående. De var bevogtet af 2 kalmukker, far og søn. Der var også 3 store kameler, flere hunde og 3 vogne med trætønder. Hos dem skulle jeg blive og vi kunne kun tale sammen ved tegn og fagter. Jeg skulle »køkse«, hente vand og sørge for brændsel. Der var i miles omkreds ikke et træ eller

R. Liste No	42/41	D. Liste No	
Dampfer Karte No	41	(Пропуск на	
Zu und Vorname	Lilhold		
Kriegsgef	Zivilgef	J. R. 189	
Nationalität	R. J.		
ausgegeben am		25. Juli	1921 r.
Fürsorgestelle im Nordkaukasus.			
			2732.

Dampskibsbillet fra Nordkaukasus over Novrosisk til Triest

en busk at se. Langt i det fjerne kunne der skimtes nogle høje bjerge. Efter at jeg var blevet fortrolig med kamelerne, jeg blev nemlig første gang overspyttet af den største, hentede jeg med dages mellemrum vand langt ude i det fjerne. Der var store sivskove omkring en flod. Turen tog en hel dag, men jeg sad godt mellem 2 bløde pukler. Brændslet var kogødning, og jeg fandt hurtigt ud af, at det skulle hentes hvor de havde ligget om natten.

Her på steppen var jeg i mere end 2 år, kun afbrudt af forårs- og høstarbejde hjemme på gården. Vi må nu være fremme ved 1920. Jeg talte nu forholdsvis godt russisk, og i området var der endnu en del østrigere og ungarere. Bortset fra plyndretogter af hhv. kosakker og bolsjevikker til hest, har vi ikke mærket meget til revolutionen.

Så kom der bud til landsbyen om, at vi kunne komme hjem med skib fra Novrosisk ved Sortehavet. Vi blev kørt til stationsbyen Saratov, hvor der kom et tog fuldt besat af krigsfanger på hjemrejse. Efter en

*Fangerne i Lager Lechfeldt på vej hjem 1921. Nis Lildholdt helt til højre
Jep H. Riis*

dags kørsel, blev vi stoppet på en lille station, hvor der stod en hel del østrigere. De ville tilbage igen, for på næste station var der fuldt af bolsjevikker, der tog alle fanger med til skyttegravene. Vi vendte også om, og da vi kom tilbage til Saratov, var jeg blevet syg af tyfus og kom på et hospital. Det var en slem omgang, og det var et helt guds under, at jeg kom godt over det. Udskrevet herfra kom jeg i byens fangelejr. Men så kom der en slagter fra omegnen, og han ville gerne have mig med hjem til sig. Her havde jeg det godt, kom hurtig til kræfter igen og vi kunne snakke sammen. Konen var meget kirkelig indstillet, men manden som havde været med i krigen, sagde altid, at vi to som havde været med i skyttegravene, vi ville have kød hver dag.

I sommeren 1921 kom der bud igen om et skib i Novrosisk, og sammen med andre tog jeg afsted igen. Jeg var blevet forsynet med en hel sæk brød og en side røget flæsk. Det tog 8 dage med toget til havnen ved Sortehavet. Der var en samlelejr på 4000 mand og al mad blev kammeratlig fordelt. Det varede næsten en måned inden damperen ankom. Min billet er udstedt den 25.7.1921. Under skarp kontrol gik

Visum Nr. *11443* Gebyr. *1 Mk. uden*

Viseret paa det Danske
Gesandtskab i Berlin. Gyldig

til Indrejse og Ophold i
Danmark *halvfems Dage (90)*

regnet fra Indrejsedagen i

Tiden inden den *30. 11. 1901*

Berlin, den *25. 8. 1901*

G. P.

W. Blumenthal

vi 1700 mand om bord. Af de gifte foretrak nogle at blive derinde, og andre rejste fra konen. På skibet var vi stuvet tæt sammen overalt, men humøret var højt oppe, for nu gik det hjemad. Under en storm i det græske hav blev snart alle søsyge, og mange var næsten ved at opgive. Vi var 8 dage på havet, og til allersidst fik vi at vide, at skibet ville gå ind til Triest. Der stod et langt tog parat med fine kupevogne. Stuvet ind i toget kørte vi over alperne til München og videre til Lechfelder Lager. Her blev vi rensset for alt, ja vi blev indsmurt i en salve, der tog al hårvækst. Vi fik også rent tøj. Der var også trykte postkort, som vi skulle udfylde og sende hjem. Hjemme var kortet det første livstegn fra mig i mange år, og vakte stor glæde. Min kammerat Jørgensen* og jeg var de eneste fra Nordslesvig, og vi anede ikke noget om Genforeningen før vi kom til Berlin. Her fik vi først et tysk pas og blev sendt til den danske ambassade. På ambassaden blev vi modtaget med stor venlighed. Jeg har endnu dette pas med dansk visum underskrevet af N. Black-Hansen den 25.8.1921. Han var fra Søst og godt kendt i Aabenraa. Næste dag ankom jeg til Flensborg og kørte derfra med rutebilen til Aabenraa. For mig var de eneste bekendte i Aabenraa Hans Ries. Han sørgede for besked hjem til Nørby, og en stund efter kom min bror Falle i »æ – jumbe«.

Mit sønderjydske sprog havde jeg næsten glemt, men der var stor gensynsglæde i Nørbykro den 26. august 1921.

* Den kammerat, han fortæller om fra fangenskabets, og som han kom hjem sammen med i 1921, var Theoder Jørgensen fra Gånsager.

Sønderjyder fra russisk Fangenskab til Fest paa Dybbøl

Søndag den 31. Juli 1938.

Mel.: Vift stolt paa Kodans Bølge.

Afskedens ømme Minde
staar i min Fantasi,
de aldrig vil forsvinde,
hvad end jeg stedes i.
Min Moders blide Stemme,
Farvel for sidste Gang.
Mine Søskende og Venner
saas sidst paa Danevang.

For Kongemord at hævne
en Verden kom i Brand,
og Heltene gav Stævne
ved fremmed Kyst og Strand.
En Overmagt vi skue,
stængt mellem Ild og Vand,
men da blev sprængt vor Bue
vi holdt ej mere Stand.

Bort gik det, bort fra Valen,
vi havde ingen Mad
saa derom tit klang Talen
da vi gik bort i Rad.
Og gik vi end i Blinde
og grublet paa vor Nød,
vi evne knap at finde
en lille Smugle Brød.

At tænke paa de Dage,
den forbigangne Tid,
de kommer ej tilbage,
spildt er vor Ungdomstid.
Vi fremad Banen vandre,
kun Mindet følger med,
til Hobe med hverandre,
til fælles Opholdssted.

I Muld for længe siden,
saa mangan Ven er lagt,
og de er glemt med Tiden,
som led paa tavse Vagt.
Tit korsør arme Bonde
sig nu paa natlig Sti,
hvor døde Helte blunde,
gaar Mindets Sus forbi.

Hvad der af Nød blev døjet,
og lidt i stille Ve,
er skjult for Verdensøjet
til Tidens Evighed.
En Tak vi Eder skyldte,
for Møje, Sorg og Savn,
tag den af Hjertets Fylde
i Danmarks Modernavn.

Mathias P. Høeg.

Paa Rusland vide Stepper
ved Sortehavets Bred,
hvor Skoven Kranse fletter
om Bajkal's Klippebred,
hvor Kæmpefloder glider
som Ob og Jenisaj,
blev spredt i disse Tider
„Mang' Plenny fra Damoj.“

Vi døjer kronisk Golod
malinke Chljeb vi fik.
Ved Kipjotok'n Kø vi stod
og fyldt vor Tscheinik fik,
Pyroschnis 10 Kopeka
har njetu Djængi vi
til Mjassa og til Jajtsa
i Borschen slubre vi.

Hill jer, som Vidne bære
om tavse Savn og Nød,
vi værne vil jer Ære
og vidne om jer Død.
En Olding Lavbærkranse
kan flette i sit Haar,
hans Blikke de kan ændse,
hvad Ungdom ej formaar.

Luk't i et Sovekammer
i Morfeus Arme ned,
i Jordens mørke Gømmer,
for ej at vaagne mer.
De ligger dybt i Støvet,
og hviler nu i Fred,
dem Døden havde røvet,
en Moders Omhu med.